

ЖУРНАЛИСТИК ДӨРЕТИЎШИЛИКТЕ МЕДИА ПСИХОЛОГИЯСЫНЫҢ ОРНЫ

Гүлайым Нургалиева

Бердақ атындағы ҚМУ магистранты

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01- July 2024 yil

Ma'qullandi: 04- July 2024 yil

Nashr qilindi: 06- July 2024 yil

KEY WORDS

Журналистика, дөретиўшилик, социология, медиа, журналист, психология, психо-физиология, информация, манипуляция, социаллық психология, коммуникация

ABSTRACT

Бул мақалада журналистлик дөретиўшиликте медиа психологиясының тәсири ҳаққында сөз етилген. Журналист дөретпелеринде медиа психологиясының аудиторияға тәсири, журналистлик мағлыўматларды узатыўдағы орны. Журналист дөретиўшилигиндеги оның позициясын дурыс қоя алыўында медиа психологиясының тәсири.

Журналист ушын медиа психологиясы үлкен әҳмийетке ийе тараў. Себеби, журналист дөретиўшилиги пүткил бир аудитория эмоциялары ҳәм психологиясына тиккелей тәсир ете алады. Солай екен, заманагөй журналист болыў ушын “медиа психологиясы” бойынша мағлыўматқа ийе болыў зәрүр. Журналистиканың басқа тараўлары сыяқлы бул бағдар да бирнеше илимий бағдарлардың конвергенсияласқан майданында социаллық психология, социология, филология, философия, педогогика жөнелислериниң теориясы ҳәм әмелиятының синтези арқалы қәлипести. “Г. Лассуелланың көпшиликке белгили коммуникация схемасы (ким сөйлеп атыр – не сөйлеп атыр – қайсы каналдан – кимге сөйлеп атыр - қандай эффект пенен), журналистлик дөретиўшиликтиң әҳмийетли объектлериниң есабы (автор/ журналист – хабар – аудитория) “журналистика психологиясын” төмендеги блоклар арқалы структураластырыўдың имканин жаратты: дөретиўшилик психологиясы, текст психологиясы, өз-ара байланыс технологиясы/аудиторияға тәсир өткерий. Усы тийкарда, журналистика психологиясының раўажланыў дисциплинасы еки дәрежеге ийе: медиаөнимниң психологиясы ҳәм медиақабыллаўдың психологиясы. Медиаатекст, журналисттиң өзине тәнлиги, аудитория, баспалар, социаллық институтлар ҳәм улыўма жәмийеттиң өзи бул дисциплинаны изертлеўдиң тийкарғы объектлери болды.” [2]

“Журналистика психологиясының” проблемалық тәреплерин анықластырыў, үйрениў болажақ журналистке заманагөй информация жеткерий усылларын бақалаўға, анализлеўге ҳәм сол арқалы аудиторияға хабар жеткерий процесинде сыртқы манипуляцияларға түспеўге жәрдем береді. Бирқанша жыллық тарийхқа ийе болған ҳәм ҳәзирги ўақытта актуал мәселеге айланған информациялық гүреслердиң нәтийжелери арқалы реаллық текстлерди емес, ал текстлер реаллықты жаратып

атырғанын көреміз. Яғный, информацияларды жеткеріудің заманагөй методлары арқалы хабарлардың аудитория психологиясына тәсир етиў күши жоқары дәрежеде. Сонлықтан, “Журналистика психологиясының” тийкарғы ўазыйпаларынан бири жәмийет санасының өзгериўине себеп болатуғын психологиялық факторлардың күшейиўшндеги ҒХҚның орнын ашып көрсетиў болып табылады. Жоқарыдағы мағлыўматлар арқалы медиаөнимниң жәмийетке тәсирине хәм журналисттиң информация жеткеріуде сыртқы басымларға ушырамаўында журналистика психологиясы ҳаққындағы билимлердиң әҳмийетлигине тохталып өттик. Бул бағдар журналисттиң сол медиаөнимди таярлаўында да айрықша орынға ийе. Медианың тийкары дәретиленген өним, ал журналистлик искерликтің өзегі дәретиўшилик болып есапланады.

Дәретиўшилик – объектив қәдирияттың жаратылыўы. Бул – дәретиўшиликтің нәтийжесине берилген улыўмалық баға болып, дәретиўши искерлигиниң мазмунын, дәретиўшилик процестің специфик өзине тәнлигин анықлаўға жәрдем береді. Дәретиўшилик процесинде шахс бир қатар машқалалар менен байланыслы ўазыйпаларды орынлайды.

Дәретиўшилик машқалаларын бир неше бөлеклерге бөлип үйрениў мүмкин. Олар: дәретиўшилик процесс, дәретиўши инсан, дәретишлик имканиятлар хәм дәретиўшилик орталық.

Рус психологы А. Андрейеваның пикиринше, дәретиўшилик процесин үйрениўдиң өзи бирнеше басқышларда: қағыйдалар, көлемлер хәм өзине тән тәрәпpler арқалы әмелге асады. Сол тийкарда, дәретиўшилик процестің төмендеги басқышлары анықланады.

Биринши басқыш (саналы искерлик) – таярлық, яғыный жаңа идеяны сезиниўге себеп болатуғын өз алдына искерлик жағдайы.

Екинши басқыш (саналы емес искерлик) – жетилисиў, өзи билмеген ҳалда белгили бир машқала үстинде бас қатырыў, яғный идеяға бағдарланған жасырын жағдай.

Үшинши басқыш (санасызлықтан саналылыққа өтиў) – жоқары кейпият, хәрәкет нәтийжесинде санада дәретиўшилик идеясының пайда болыўы хәм жаңалық жаратыў.

Төртинши басқыш (саналы искерлик) – идеяларды раўажландырыў арқалы оның жуўмақланған формасының (нәтийжеси) пайда болыўы. [1, 25-бет]

Бул арқалы бир ғана дәретиўшилик өним аудиторияға усынылыў ушын тайын болыўына дейин автор хәртүрли психологик басқышлардан өтетуғынын көрсек болады.

Журналистлик дәретиўшилик – хабарды алыў, оны қайта ислеў хәм узатыў арқалы жәмийетшиликке белгили бир ўақыя ҳаққындағы хабарды жеткеріўге қаратылған искерлик процеси. Журналистика психологиясы ҳаққында сөз етилгенінде дәслеп журналисттиң даналығына, оның дәретиўшилик қәбилетлерине итибар қаратылады. Сондай-ақ, алымлар журналист искерлигинде әҳмийетли болған темперамент машқаласынада дыққат қаратқан. Темперамент - инсанның сыртқы әлем менен байланыс орнатыўын тәмийнлейтуғын, физиологиялық хәм руўхый дүнясына тәсир ететуғын көрсетиўши сыртқы сигналларға мүнәсибетин билдиретуғын қәсийет. Инсан темпераменти психологлар хәм физиологлар тәрәпинен 4 түрге бөлинип үйрениледі: холерик, сангвиник, флегматик, мелонхолик. Журналистлердиң арасында актив, күшли, бирақ турақсизлик сыпатына да ийе инсанлар – холериклер ушырайды. Олар

жаңалыққа қумар, ғайратлы хәм хәрекетшең болып, бир қәлиптеги хәрекет хәм искерликти унатпайды. Сол, себепли олар искерлик түрин өзгертирип турыўға бейим. Көңли нәзик, жүдә көп қайғыратуғын, ўақыя – хәдийселерге тәсиршең, жүдә сезимтал, бирақ, қыйын жағдайларда хәрекетлери төмен инсанлар мелонхоликлар болып есапланады. Жүз берген ўақыя-хәдийселерге аўыр-басықлық пене мүнәсибетте болатуғын, еркин пикирлейтуғын, тәртипти жақсы көретуғын, өзгериўшең емес, баслаған исин ақырына дейин жеткерместен тынбайтуғын түрге флегматиклер киреди. Хәрекет хәм искерлиги жедел, адамлар менен тез кирисип кететуғын, хәрқандай шараятқа тез масласатуғынлар сангвиниклер деп аталады. Қәнигелердиң пикиринше журналистика тараўына сәйкес келетуғын темперамент ийелери – сангвиниклер. Себеби, олар этирапта жүз берип атырған ўақыяларға итибарлы, сезгир хәм журналист кәсибиниң қыйыншылыларын, хәртүрли машқалаларды аңсатлылық пенен жеңип өте алады. [3, 39-бет] Бул мағлыўматларға тийкарланып журналистика тараўын сайлаған хәрбир инсан өз психологиялық темпераментин билиўи зәрүр дәслеп өзин психологиялық тәрәптен танып билиўи кереклигин хәм ҒХҚның қайсы тараўы оның психологиялық характерине көбирек сәйкес кетуғынын анықластыра алыўи әхмийетли екенлигин айта аламыз. Себеби, журналисттиң психо- физиологик өзине тәнлиги, хәтте газета материалы, телевиденийе, радио ушын таярлайтуғын еситтириў ямаса телевиденийе ушын таярланатуғын көрсетиўлерде де билинип турады. Радиодан таралған даўыс тембри, интонация, даўыстағы көтериңкилик те автор, баслаўшы хәққында мағлыўмат береді. Телевиденийеде журналисттиң сыртқы көриниси, жест хәм мимикалары аудиторияға тәсир етеди. Бунда сөзден тысқары вербал болмаған коммуникацияны көре аламыз. Сонлықтан ҒХҚ хызметкерлериниң өз психо-физиологиялық абзаллықларын хәм машқалаларын билиўи жүдә әхмийетли. Себеби, журналисттиң искерлигиндеги тийкарғы объект ол инсанлар болып, журналист өз журналистлик өнимин жәмийеттен алып, жәмийетке усынады.

Заманагәй медиада интерактивлик, PR, ҒХҚның аудитория менен тиккелей байланыста болыўи да биринши дәрежели талаплардан бири. Сонлықтан, журналистлер жәмийет пенен байланыста болғанда, диолог қурғанда сәўбетлесиниң де психологиялық жағдайынан, оның өзине тән характеринен хабардар болыўи тийис. А. В. Грушаның пикиринше: “ диологтың толықлығы менен тереңлиги жәмийеттиң ўәкили сыпатында ҒХҚның пуқаралардың актуал машқалаларға мүнәсибетин көрсете алыў қәбилети менен кепилленеди”. [4, 4-бет] Бул пикирге тийкарлансақ әйне ҒХҚ аудитория менен диологтың қурылыўына шараят жаратыўи зәрүрлигин хәм медиа менен медиа аудиториясының сәўбети ўақтында интерактивликтиң тәмийнлениўине жуўапкер екенлигин түсинемиз. Жоқарыдағы пикирге қосымша түрде Л. Л. Реснянская публикалық майданда аудитория журналистлер менен теңдей хуқыққа ийе екенлигин атап айтқан хәм төмендеги пикирди билдирген: “Аудиторияның хуқықларын әмелге асырыў – ең дәслеп журналистлердиң жумысы, олардың тиккелей жуўапкершилиги хәм кәсиплик ғамхорлығы”. [5, 21- бет] Интерактив ушырасыўлар, сәўбет хәм интервьюлар шөлкемлестириўшилери журналистлер болғанлықтан хәқыйқатында да шөлкемлестирилген диолог хәм сәўбетлердиң сапалы түрде дурыс мағлыўматларға хәтте сәўбет қатнасыўшысы болған мийманның өзин тутыўи да белгили дәрежеде әйне журналист жуўапкершилигине байланысly болады. Бирақ, журналист диолог

басланбасынан бурын өз сәўбетлеси менен коммуникация орнатып өткерилиўи режелестирилген сәўбет мийманның жәмийеттеги орнына қандай тәсир етиўи мүмкинлигин ҳәм онда қандай жуўапкершиликлер бар екенлигин түсиндире алыўи тийис.

Журналистика психологиясы, журналисттиң психологиялық позициясы ҳәм информация дереклери болған инсанлар менен ислесе алыў қәбилети бүгинги күндеги ең әҳмийетли мәселелерден бири. Сонлықтан, заманагөй журналист ең дәслеп өзиниң психо-физиологиялық абзаллықларын аңлаўи, аудитория менен дурыс психологиялық коммуникация орнатыў жолларын үйрениўи тийис.

Пайдаланылған әдебиятлар:

1. Андреева А. А Психология журналистики. Тюмень: Издательство Тюменского государственного университета. 2007.
2. Ерофеева И. В “Психология журналистики в системе профессионального становления современного журналиста”
3. Тошполатова Н. К Журналистика психологиясы. Ташкент. 2013.
4. Груша А. В Формы и методы организации субъектов политики. Пресса и политический диалог. М. Пульс. 2001.
5. Ресянская Л. Л. Двусторонняя коммуникация: методика организации общественного диалога. М. Пульс. 2000.

INNOVATIVE
ACADEMY